

Az Írószövetség közgyűléséről

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE 1986. november 29-én és 30-án tartotta közgyűlését a Pesti Vigadó dísztermében. Eseményei – a külföldi rádiók magyar adásai és a nemzetközi sajtó cikkei által is visszhangoztatva – különleges érdeklődést keltettek. Fokozta ezt, hogy az *Élet és Irodalom*ban megjelent nyilatkozatok hírül adták: a történetek miatt, tiltakozásuk jeléül, többen kiléptek a szövetségből, s *Köpeczi Béla* művelődési miniszter a *Népszabadság* 1987. január 31-i számában bejelentette: a minisztérium a továbbiakban nem tekinti az Írószövetséget az egész magyar írói társadalom képviselői és konzultatív szervének.

A közgyűlés egyes felszólalásait közölte az irodalmi sajtó, s a kilépők és bennmaradók nyilatkozatai is jelezték a történetek körvonalait. A máig nem szűnő érdeklődés, a szóbeszéd legendái azonban – úgy látom – szükségessé teszik, hogy az események részletesebb képével szolgáljunk olvasóinknak. Az alábbiakban kísérletet teszek arra, hogy – a legfontosabb pontokon szöveghű idézetekre támaszkodva – áttekintést nyújtsak a közgyűlés fő vitakérdéseiről.

Hogy e viták nemkívánatos fordulatokat is vehetnek, ezt már *Hubay Miklós* elnöki beszámolója jelezte: utalt arra, hogy az utolsó választmányi ülésen többen aggályosnak látták a várható fejleményeket, s kérte, „ne legyen igazuk azoknak, akik itt most tőlünk valami országra szóló kutyakomédiát várnak”. Elmondta, hogy a szövetség választmánya a „kiskirályi torzalkodások” színtere volt, „az ülések egyre hosszabbak és egyre vérre menőbbek lettek – s ugyanakkor: egyre többen elmaradtak az ülésekről, vagy szép csendesen eltávoztak. Kezdtél visszatérő gond lenni a kínos határozatképtelenség.” Ady soraival intette a megjelenteket:

Halj meg már bennem, te civódó magyar,
Békétlen Koppány, hunn ördögök fia:
Komédia minden, komédia
Nézzek immár nagyobbakra is.

A CSURKA-ÜGY ÉS A TISZATÁJ-ÜGY. A jelzett feszültségek fő oka két hivatalos intézkedés volt: a kulturális kormányzat *Csurka István* író meghatározatlan időre eltöltötte a hazai publikációs fórumokon való szerepléstől, a Csongrád megyei pártbizottság és tanács pedig úgy döntött, hogy a *Tiszatáj* című folyóirat élére új szerkesztőket állít. E két tény több, a kormányzatot bíráló felszólalásban igen nyomatékos hangsúllyal szerepelt, az alábbi összefüggésekbe állítva. *Fekete Gyula* – később részletesen idézni fogom, miként – úgy találta, hogy fertőző kultúrzeny-áradat mérgezi nemzetünk szervezetét, s a *Csurka István*, illetve a *Tiszatáj* szerkesztői ellen irányuló lépések azt bizonyítják, hogy a politika még e fertőzés „ellenanyagait” is irtja. *Köteles Pál* azt állította, annak oka, hogy a *Tiszatáj* „megkapta azt, amit megkaphatott”, az volt, hogy „felvállalta 16 millió magyar gondját, de ugyanakkor gondja volt arra, hogy a szomszédságunkban, pontosabban a velünk együtt látkó népek irodalmával, a szellemi élet gondjaival megismertesse a magyar olvasót. Egyetlen más magyar folyóirat gyakorlatában sem tapasztaltuk ezt.” Egy *Kiss Gy. Csaba* által felolvasott levél, amelyet 114 író, tudós és művész írt alá, s a Központi Bizottsághoz és a Minisztertanáchoz intéztek, hogy „megdöbbenésüket és felháborodásukat” fejezzék ki a *Tiszatáj* szerkesztőivel szemben eljárás miatt, azt állította, hogy a lépés ellentétes volt nemcsak a demokrácia és a szocialista kultúrpolitika alapelveivel, hanem „az országgyűlés által éppen ez időszakban elfogadott sajtótörvény” szellemével is, és annak jele, hogy „úgy látszik, vannak a hatalom hivatali szervezeteiben olyan személyek, akiknek vagy más céljaik vannak, vagy rosszul sáfárolnak a rájuk bízott hatalommal”. Ilyen beállításban ezek az ügyek „buta és brutális provokációnak” (*Sánta Ferenc*) tűntek fel, amelyekkel – *Buda Ferenc* felolvasott levele szerint – az irodalompolitika „hatalmas hálózaggató gölt rúgott a tulajdon kapujába”, s amelyek – *Albert Gábor* szerint – olyannyira sértik a nemzet önértetét, hogy még a népszaporulat csökkenésével is összefüggésbe hozhatók.

Természetes, ha az író indulatosan kapja fel a fejét, amikor publikációs tilalomról hall, s általa kedvelt szerkesztők leváltásáról értesül. (Összehúzza szemét ilyenkor a másik szerkesztő is.) A tények azonban tények: a sérelmezett intézkedéseknek semmi közük nem volt a felszólalók által említett indokokhoz, s ezt ők maguk is jól tudhatták. A *Tiszatáj* szerkesztőségét az utóbbi időkben különböző közléspolitikai hibák – s korántsem a „szennyhullám” elleni fellépés vagy a nemzetiségi magyar irodalom ügyének felkarolása – miatt több ízben elmarasztalták. A folyóirat 1986. júniusi számában ennek ellenére közzétették Nagy Gáspár *A fiú naplójából* című versét, melyben – más sérelmezhető motívumok mellett – az is olvasható volt, hogy Magyarországon 30 „égyűrűjével” – tehát 1956 óta – „susog” a „drága júdás-fa”, s „lehulló ezüst-tallérokkal” tünteti ki „a homály követéit”. A szerkesztők tudván tudták, Nagy Gáspár nemrégiben kavart politikai botrányt egy másutt megjelent versével, másrészt pedig a folyóirat e számában még egy lelkesen méltató tanulmány is közölték Nagy Gáspárról. Ezért döntött úgy a lapot fenntartó Csongrád megyei pártbizottság és tanács, hogy a szerkesztőket (számukra megfelelő állásokat ajánlva) leváltja, s helyükre más szakembereket állít. Az intézkedés megfelelt az új sajtótörvény vonatkozó rendelkezéseinek (7. § 2. bekezdés).

Amint ezt a közgyűlésen felszólaló *Berecz János*, a KB titkára, valamint *Vajda György* művelődési miniszterhelyettes kifejtette, a kormányzat olyannyira nem kifogásolta a folyóirat kapcsolatait a magyar nemzetiségi irodalmakkal és a szomszéd népek irodalmaival, hogy az új szerkesztők megbízása éppenséggel előírja e kapcsolatok hagyományának hasonló szellemű ápolását. S igencsak különös, mutatott rá az utóbbi két felszólaló, hogy e feladat teljesítését – bojkottfelhívással, az új szerkesztőség munkatársainak kiközösítésével fenyegetőzve – éppen azok próbálják megakadályozni, akik – állításuk szerint – oly nagyra értékelték a *Tiszatáj* ilyen hagyományait.

Második felszólalásában *Hubay Miklós* az ügy távolabbi összefüggéseire is rávilágított. Nagy Gáspár „szerencsétlen” verse révén előállt egy szituáció, melynek „már alig van köze a kiváltó vershez, az el is tűnik az éji homályban, de marad egy szituáció, amit közös akarattal és ügytelenséggel – beleértve magamat is – elkezdünk kezelni, tupírozni, befolyásolni, tárgyalni, vitatni, mindaddig, amíg megoldhatatlan lesz, elviselhetetlen lesz, gordiuszi csomó támad belőle; jön Nagy Sándorként az állam, elhúzza kardját – és erre rámutathatunk, hogy na, ugye, hogy ott volt a háta mögött a kard.” Ez – a felszólaló szavai szerint – egy „mechanizmus”, egy „trükk”, amivel elérjük, hogy a politikai vezetés olyan helyzetbe kerül, hogy „feladva az addigi toleráns, a költővel szembeni, az egész irodalommal szembeni toleranciáját, meg szabadságtörékvéseinek honorálását, adminisztratív eszközökhöz nyúl. Akkor aztán a szituáció egy harmadik fázisba megy át, mert akkor már nemzetközi jelleget ölt ez a szituáció, akkor már világos, hogy ez a Magyarország, minden addigi jó sajtója, jó híre ellenére nem jobb a Deákné vásznánál.”

Közismert tény az is, hogy *Csurka István* ügyének sem volt semmi köze a felszólalók által említett összefüggésekhez. Annál inkább jelzi – jéghegy-csücsként – azokat a konfliktusokat, amelyeket *Köpeczi Béla* ismertetett a közgyűlésen: a szövetség „némely tagja, sőt, a választmány és az elnökség egyes tagjai is olyan politikai állásfoglalásokat fogalmaztak meg, amelyek szemben álltak a Magyar Szocialista Munkáspárt politikájával, és pedig nem csupán aktuális politikai kérdésekben, hanem stratégiai jelentőségű elvi álláspontokban is”. Az Írószövetség alapszabályát is megsértve „a szocialista országok szövetségi rendszerével szemben léptek fel”, s „ehhez a gondolatrendszerhez kapcsolódott az 1956-os tragikus események újraértelmezésének követelése”; „a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségek helyzetének alakulásáért a magyar pártvezetést vagy a magyar kormányt teszik felelőssé”; „szervezett ellenzéki akciókat kezdeményeznek, illegális kiadványokban jelentetik meg nagyon is vitatható politikai írásait, és külföldi, a Magyar Népköztársasággal, a szocialista rendszerrel szemben álló, azt megdönteni akaró körökkel, tájékoztatási eszközökkel tartják a kapcsolatot”.

Nos, a minisztérium ezekben az ügyekben egyedül *Csurka Istvánnal* szemben alkalmazott adminisztratív eszközöket, s ennek oka az volt, hogy ő 1986-os nyugati körútja idején nemcsak a nyilvánosság legkülönfélébb fórumain tett ilyen nyilatkozatokat, hanem még a Szabad Európa Rádióban való fellépéstől sem tartózkodott.

S ha nem a *Csurka-ügy*, de az írószövetségi feszültségek megértése végett itt térjünk még vissza *Köpeczi Béla* fent megszakított gondolatsorához. A vázolt eseményeket tapasztalva a minisztérium – az alapszabályra hivatkozva, de tudva azt is, hogy „az írók többsége nem helyesli ezeket a megnyilvánulásokat” – felszólította a szövetség vezetését, határozza el magát e politikai akcióktól. „A nyílt válaszadástól való tartózkodás vezetett oda – szögezte le a miniszter –, hogy bizalmatlanság alakult ki a politikai közvéleményben az Írószövetség tevékenységével szemben, s ez vezetett oda is, hogy háttérbe szorult mindazok a kulturális és irodalmi kérdések, amelyek közösen érdekelnék bennünket”. „Úgy vélem – mondta *Köpeczi Béla*, – a közgyűlésnek állást kell foglalnia abban a kérdésben – abban a kardinális kérdésben –, hogy az Írószövetség és tagjai tevékenységükben tiszteletben tartják-e a Magyar Népköztársaság alkotmányát és törvényét”.

A FELÜLRŐL VEZÉRELT SZENNYÁRADAT. Mint már jeleztem, a közgyűlés léghőjét felizzító hozzászólások egyikét *Fekete Gyula*, az Írószövetség alelnöke tartotta, aki szerint „végreles immár, hogy népesedési csődbe zuhan az ország. Évtizedről évtizedre mélyülő csődbe, ameddig a komputerek ellátnak a jövőbe”, és „sehol a világon nincs ehhez hasonlítható” pusztulás. Ez „egzakt módon mérhető. Az erkölcs csődje viszont mérhetetlen, és jórészt, mint következmény, fenyegeti – ahogy én látom – a gazdaságot és a kultúrát is a csődvészély”. Az írók „segítőkéss, tiszta szándékú” fellépéseire pedig „a politikától azt az egyetlen választ kaptuk, hogy »coki«, »kuss«”. Lenacionalistázzák azt, aki sokallja „az országra zúduló tengernyi kultúrzennyet, a fiatalság züllesztését, a »dolce vita« szédült reklámját, a kultúr munkások izlésterrorját a rádióban s egyebütt”, „a disszidenskelteket és előneveldeket”. „Voltaképpen nem tudok olyan országról sem Nyugaton, sem Keleten, ahol ilyen központi felső vezérlessel, ilyen monopóliumok birtokában, ennyire minden kritikától is megoltalmazva zúdulna a népre a kultúr mocskok, mint nálunk” – állította a felszólaló, hozzátéve, hogy a valódi nyugati és keleti értékeket viszont nem vesszük át: „a mi szűrőnk sajátosan kontraszelektív”. „Sokan vagyunk pedig, akik együttérzéssel

figyeljük azt a Szovjetunióban megnyilvánuló, nagyon rokonszenves törekvést, küzdelmet, erőfeszítést a megújulásra, s egyre-másra találkozunk valamely lappangó ellenhangokkal, épp káderkörökben. Ezek egy kézlegyintéssel vélik elintézni az egészt: »Itt nem lesz szovjet koreográfia, mi ezen már húsz év óta túl vagyunk«. Úgy ítélte meg, a politika nemcsak a fertőző kultúr-szenny-áradat „halálos adagjával” mérgezi a nemzet szervezetét, hanem e mérgezés „ellenanyagait, a fehérvérsejteket is irtják. Lásd Tiszatáj, Csurka”. Ehhez a helyzetértékeléshez kapcsolódott később *Tornai József*, azt állítja, a költészetet elsodorja a kommersz szórakoztatás özönvize, mert „az állam azt tervezi, fokozatosan csökkenti a könyvkiadás támogatását, csak néhány különleges célra ad tőkét – s ez az új videokazettás, limonáderegényeket, bűnügyi történeteket habzsoló, jómódú népség nem áldoz pénzt a költészetre. Nem is tudja, mi a költészet.”

Fekete Gyula hozzászólása nehéz helyzetbe hozta azokat, akik e közgyűlésen komolyan veendő nézetcsere számítottak. Nem mintha gondolatmenetét nehéz lett volna pontról pontra cáfolni. *Köpeczi Béla* könnyen mutathatott rá, hogy jöllehet a szórakoztatás iránti tömegigények növekedésével előtérbe kerültek a – nem mindig legjobb – nyugati fogyasztói kultúra termékei, s a közvélemény etikai és esztétikai értékzavara nem kis gondokat okoz, a művelődéspolitikai támogatás csak „a hasznos ismereteket és a nagy művészi értékeket terjesztette a legszélesebb körben”, a silány és olcsóság semmiféle kormányzati támogatást nem élvez. (S hozzátehetjük ehhez: kirívó esetekben adminisztratív – ha kellett, rendőri – intézkedések korlátozták a „kulturális környezetszennyeződést.”) Hogy Fekete Gyula intő szavait nem „coki” és „kuss” fogadta, ezt jól tudhatta mindenki, aki ott ült a közgyűlésen, hiszen vitaálláspontjait bárhol nemcsak szabadon fejthette ki, hanem ezeket elutasítás helyett – lásd a *Népszabadság* 1984. december 24-i számában közölt kerekasztal-beszélgetést – kitüntető figyelem fogadta. *Tornai* vádjára lehetett volna mondani, hogy az állam nem tervezi a könyvkiadás támogatásának csökkentését, s nem igaz, hogy csak néhány különleges célra ad tőkét – az értékes, de piaci értelemben ráfizetéses könyveket változatlan összegekkel támogatja.

Az effajta válaszok azonban eleve hátrányos retorikai helyzetbekerültek, hiszen az magas fokon érdekes, ha valaki azt állítja egy pódiumon, hogy feketére meszeltették Budapest fölött az égboltot, ám arról értekezni, hogy ilyesmi nem történt, s nem is történhet, mert eget nem lehet meszelni és a méz különben is fehér, ez nyilvánvalóan érdektelen. S Fekete Gyulát a racionális érvelés egyébként sem érdekelte. *Agárdi Péter*, a rádió elnökhelyettese például elmondta, hogy a Petőfi adó reggeli műsora kísérleti jellegű, s „legalább annyi toleranciát adjunk egy ilyen kísérletnek, mint minden más törekvésnek”, figyelembe véve azt is, hogy bár néha valóban „sete-suta, olykor gyenge, olykor egyoldalú, valóban angolcentrikus”, de „a Petőfi Rádióban reggel soha annyi magyar író neve, verse, továbbá soha annyi színházi ajánlat, valódi kulturális élményt ajánló közlemény nem hangzott el, mint most, ebben a nemzetietlenkedő mondott reggeli műsorban”. Erre Fekete Gyula személyes megtámadtatás címén ismét – negyedszerre – szót kért, s *Agárdi* érveit ennyivel vélte elintézhetheti: „hosszú időre visszamenő reggeli jegyzeteim vannak arról a kultúrmocsokról, amit a rádió az egész nép nyakába áraszt mind a két adón, párhuzamosan, egyszerre. Írtam már neki két levelet is ez ügyben. Azóta nem javult a helyzet, a jegyzeteim szerint még romlott is. Úgyhogy minden állításon fenntartom.”

STÍLUSGYAKORLATOK A NEMZETI KATASZTRÓFÁRÓL. A „félültről” halálra mérgezett nemzeti kultúra rémképét más felszólalók egy nemzeti katasztrófa víziójává kerekítették ki. A „katasztrófális gazdasági hanyatlás” és „szellemi elsívárosodás” veszélyét az elsők között szót kérő *Eörsi István* csak jövőbeli lehetőségként villantotta fel, *Albert Gábor* viszont jelenünket látta értelmetlennek. Felszólalásának logikája arra épült, hogy „a 30-as években, amikor Illyésék meghúzták a vészharangot, s hírt adtak a magyarság pusztulásáról, a természetes szaporodás országos átlaga 14 ezrelék volt”, míg ma csupán „1 ezrelék, s minden évben egy 17–20 ezer lakosú kisváros tűnik el Magyarországon demográfiai térképéről”. Szerinte ez az országgyűlési választásoknál „hitelesebb, a tökéletesen titkos, mindenféle manipulációtól mentes és szavakban meg sem fogalmazott népszavazás”, ami felér egy „társadalmi méretű tiltakozással”. A felszólaló az ifjúságpolitikától a „korrumpálódott közéletig”, „a szocializmus bedőnérszerétől” a Tiszatáj- és Csurka-ügyig hosszan sorolta, mi minden nem tetszik „a magyarság egészének”, ami miatt „nem látják értelmét, hogy több gyereket hozzanak világra, végső soron semminek sem látják értelmét”. Szerinte fél-igazság, hogy gazdasági válságban élünk; az igazság az, hogy szellemi-erkölcsi válság van, mert a magyarságot „százszor becsapták, önértékében megalázták, múltjából kiforgatták, hamis bűntudattal bénították, a határainkon kívül rekedt rokonait megtagadtatták vele, halottaitól megfosztották”. Nem „parádés konszolidációra” van hát szükség, hanem a „szellemi érték és a minőség elv” alapján a szellemi országot kell újjáépíteni, mert „az ország lelkeiben él”.

A határainkon kívül élő magyarság problémáját bontotta ki *Köteles Pál*, aki – mint már említettem, alaptalanul – ezzel hozta összefüggésbe a Tiszatáj-ügyet is, és jöllehet elismerte, hogy a politikai vezetés itt „nehéz helyzetben van”, de úgy ítélte meg, „sorskérdéseinkben” az eddiginél „jobbá kellene keresnie azt az utat, amely a magyar nemzet sajátos érdekeinek megfelelő”, ösztönözve az erről folyó vitát, „mert arra senki nem adott felhatalmazást nekünk”, hogy a magyar nemzethez tartozó 5–6 millió, határainkon kívül élő magyarról lemondjon. Nem revízióról beszélek – hangsúlyozta –, hanem érdekvédelemről. Egyben javasolta, hogy az Írószövetség vegye be alapszabályának szövegébe: „Kinyilvánítja érdekelttségét a magyar nem-

zet sorskérdései iránt, felelősséggel munkálkodik a 16 milliós magyarság jelenéért és jövőjéért.”

Ami *Albert Gábor* helyzetképét illeti, erre *Pál Lénárd*, a KB titkára ezt válaszolta: „Az elmúlt 30 évben olyan fejlődés ment végbe ebben az országban, hogy országhatárainkon belül és kívül, barátainknál és ellenségeinknél egyaránt elismerést aratott. Azt hiszem, hasznos lenne, ha az Írószövetség igen tisztelt tagjai közül azok, akik ebben a kérdésben másként gondolkodnak, mérlegelnék a tényeket, szembesülnének azokkal a valós tapasztalatokkal, amelyek az életben rendelkezésre állnak.”

Am ha ez nem így lenne, akkor is igencsak vakmerő diagnózisnak mutatkoznék *Albert Gábor* ítélete, mely szerint a magyar nemzet azért döntött úgy, hogy inkább kipusztul, mert semminek nem látja értelmét. Mindenki tudja, aki valamelyest is tájékozódott ebben a kérdésben, hogy vannak nyomorban és elnyomatásban, lázongva vagy apátiában élő, s mégis igen szapora népek, másfelől pedig jólétben, szabadságban, meglegedetten is egykézűk. A népszaporulat és a közlekedettség között tehát nincsen egyenes összefüggés, és így *Albert Gábor* következtetéseivel akkor se mennék sokra, ha az ezek alapjúl szolgáló helyzetelemzés nem lenne már eleve valószínűségi vízió. *Berecz János* rámutatott, hogy az effajta szónoklatok nem egyebek üres stílusgyakorlatoknál: „Végy az igazságból egy forgácsot vagy két-három forgácsot, tedd hozzá a sérelem érzelmét, egy kifinomult fogalmazást, öntsd le demagógiával, s akkor itt áll egy megalázott, magába roskadt, semmivé vált nemzet, különösen, ha ezt történelmi ívben is előadják, mindenféle történelmi igazság nélkül – s akkor nincs más tennünk, mint becsukni a boltot. Legfeljebb még egy kiút lehet: a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága lemond, és átadja az Írószövetség választmányának a döntési hatáskört.” A magyar nemzetiségek ügyében arra hívta fel a figyelmet, hogy „a környezetünkre tekintettel kell lennünk”, ha nem akarjuk, hogy a legkülönbözőbb nemzetközi fórumokon ültessenek bennünket a vádlottak padjára; „ezt a büszkeséget nem kérem, mert ez nem a 16 millió magyarért való felelősség, hanem olyan mellveregetés, hogy »ide löjtek«. Abba legfeljebb bele lehet pusztulni. Vagy összekacsintanak, hogy »kicsi, de azért ugrál.«” Vállalni kell a felelősséget „minden rendes, becsületes magyarért” – hangsúlyozta *Berecz János* –, de „a hogyanban van vitánk”. „Semmiféle olyan hanggal, amely provokál, segíteni nem lehet.”

Rontani viszont – hadd tegyem hozzá – lehet. S úgy tudom, nagyon rossz szolgálatot tesznek a szomszédságban élő magyaroknak azok, akik itthon, biztonságban hangoskodva szereznek maguknak nemzetközi dimenziójú hősi hírnevet, nem véve figyelembe, hogy a határainkon túl így, felelőtlenül keltett indulatokkal – mások bőrére – mit kockáztatnak.

IRODALOM ÉS POLITIKA. A felszólalások gondolatmeneteinek egy újabb vonulata azt a látszatot akarta kelteni, mintha a konfliktusokban az író-társadalom – vagy az Írószövetség – egésze állna szemben „a politikával”, „a hatalommal”. Már *Eörsi István* arról beszélt, hogy egy ideje olyan helyzet alakult ki, hogy „egyik oldalt állt az Írószövetség, a másik oldalon a kulturális politika”, melynek a szövetségben nincs „belső képviselő”; ennek hiányában nem rendelkezik olyan felelős és tekintélyes emberekkel, akik egy nyilvános vitában mellé állnának, tehát e politika részéről „a vita helyett a szankciók állnak készen” csupán. S jöllehet *Mészöly Miklós* azt javasolta, tegye félre a közgyűlés a múlt sérelmeit egy kedvezőbb helyzetben lefolytatható vitáig, azt is hangsúlyozta, hogy „az örök irodalom hátán mindig is púp volt és púp marad az úgynevezett politikai felügyelet szisztémája”, s tragédia, hogy „a mi kis tyúkólnyi játékerünkön” „a politikai és a szellemi-irodalmi szféra között – strukturális és történelmi okokból – adminisztratív intézkedéssel folyton mélyíthető szakadék tátong”.

Élesebb formában fogalmazta meg ezt a szembeállítás *Fekete Gyula*, amikor azt állította, hogy a „hivatalbeliek írúndorával, irodalomúndorával” szemben az írók „itt mindnyájan – mindnyájan – a társadalmi igazságosság hívei”, s zárómondatát is így hegyezte ki: „Okosabb politika kellene”. A politika – fogalmazzunk így – nem kielégítő voltával állította szembe az írói hivatást *Csoóri Sándor* is, mondván, e közgyűlésen „megértette véglegesen”, hogy „ha az írók nem hajlandók a kiszolgálásra, nem partnerek”. Úgy vélte, e politika az óka annak, hogy „nincsenek nagy egyéniségeink, hogy szinte Illyés volt az utolsó, Goethehez hasonló alkotó”, s hogy ő maga sem tudja kiteljesíteni írásművészetét: „Évtizedek óta gyötör a kétség, ha én a körülményeim miatt kevesebbet fejezhetek ki koromból, mint az elődeim a magukéból, már elkövethetem a bűnt, a földi múlt bűnét.” Kétségesnek találta, hogy politikai garnitúránk alkalmas lenne a reformok megvalósítására, mondván, „az igazi hasznélvezők egyetlen rendszerben sem voltak merész újítók és nem is lesznek soha” – „hol vannak az újításra érzékeny politikusok? Ha csak három van belőlük a hatalomban, akkor egy sincs”. Kijelentette: ha valóban kibontakozott volna nálunk a reform, „nem sodródtam volna semmilyen ellenzékbe”. A vitatott politikai kérdésekben pedig – megvallom, számomra eléggé homályos módon – a politika racionális igazságaival az írók érzelmi hozzáállását szegezte szembe: „hiába van a politikának racionálisan egy csomó dologban igaza, ha ez az érzelm hiányzik. Így nem lehet. Tehát gondolja meg a politika is, hogy itt nemcsak arról van szó, hogy kinek van elvontan igaza, hanem hogy ezek a dolgok milyen érzelmeket érintenek. Mert az is nemzeti vagyon, nemcsak a föld, nemcsak az anyag.”

Ha e ponton eléggé megfoghatatlanná vált volna, miként lehetne az igazságra rátalálni, *Sánta Ferenc* annál világosabban fogalmazta meg igényeit. Leszögezte, hogy a politika és az író-társadalom együttműködését az gátolja, hogy a kormányzatban konzervatív erők tevékenykednek, olyan emberek,

akik „rég, visszahúzó nézeteket képviselnek, és legfőképpen nem ismerik a magyar íróársadalomnak a magyar nemzet életében betöltött szerepét. Szeretném felhívni jelenlevő vendégeinknek is a figyelmét – mondta a felszólaló –, ha nem fordult volna meg a fejükben, hogy Magyarországon egyetlen olyan hosszú hagyományokkal rendelkező szervezet vagy társaság van, amelyik olyan hosszú politikai tapasztalattal rendelkezik, amely jogot ad neki arra, hogy végtelenül bízson önmagában és abban, hogy igen-igen kevés lehetősége van a tévedésre, amikor a nemzet dolgaiban ítélni próbál; ez az írónak a társasága, amely közel kétszáz év tapasztalatait itt őrzi önmagában, tévedhetetlenül felhalmozva a politikai tapasztalatot és tudást”, s „ilyen értelemben érdemel tiszteletet, tiszteletteljes meghallgatást minden felvetésére a nemzet sorsát illetően.” Politikusokkal való találkozásainak emlékeit felidézve később ezt azzal is kiegészítette: „Kérem szépen, ezek a miniszterelnökök nincsenek már sehol, a szegény miniszter sincs már sehol. Nagyon sok minisztert, nagyon sok politikust láttunk már, ti is fogtok látni, jönnek-mennek, jól vagy rosszul elvégzik a dolgukat, de ez a nemzet és az író marad.”

Más felszólalásokból viszont úgy tűnt ki, az Írószövetség nem lehet a maga egészében ily kizárólagos birtokosa a politikai tévedhetetlenségnek, s a szónokok hiába sulykolják tagjaiba, hogy egységesen állnak szemben „a politikával” – lévén maga is megosztott. Mint említettem már, *Hubay Miklós* „vére menő” vitákat idézett fel: *Ördög Szilveszter* részletesebben számolt be ezekről: szerinte a szövetségben jó ideje „nyitott lett a bizalmatlanság, a gyanakvás egymás iránt”, „megkezdődtek a bojkottok, az elfordulások. És az udvariaskodó képmutatások. Szövetségünk etikája etiketté üresedett”. Az egység a belső feszültségektől repedt meg, „és úgy tettünk mégis, mintha kívülről fenyegetné valami otromba kö...”

A külső fenyegetettség látszata pedig ahhoz a manipulációs stratégiához kell, amelyet *Kardos G. György* jellemezett, rámutatva, hogy e közgyűlésen sokan azért tartózkodnak a felszólalástól, mert az ember „óvatlanul is megfogalmazhat olyan gondolatokat, amelyek véletlenül és történetesen egyeznek a hatalom gondolataival. Ez pedig nem arat nagy tapsot bizonyos hangadó irodalmi körökben. Noha azok, akiktől magam is féltém felszólalni, véleményem szerint nincsenek sokan, de olyan zavarba ejtően győztrődvé, olyan sorstragédiákhoz hasonlítható fenséggel, olyan érinthetetlen fogalmakkal, olyan éteri intoleranciával fojtanak el minden vitakedvet, hogy megbélyegzettség nélkül nagyon nehezen lehet a felszólalást vállalni, az ellenvéleményt vállalni. A megnyilvánuló rokonszenv, a tapsok mellett is az a véleményem, hogy nincsenek sokan. Meglepően kevesen vannak, az ország közvéleményéhez képest pedig elenyészően kevesen.” Am ez a kisebbség a maga gátlástalan intoleranciájával, megbélyegző-befektető morális terrorjának hatalmával még arra is rá tudja venni a többséget, hogy „a hatalommal” szembeni, ellenzéki aláírási akciókban vegyen részt igazi szándékainak ellenére. „A minap történt – mondta el *Kardos G. György* –, hogy valaki megkérdezte egyik kitűnő íróársunkat, hogy miért írta alá a sok közül az egyik aláírási-listát. A válasz ez volt: »Nem mertem nem aláírni.« Tehát ott tartunk, hogy már arra is bólogatunk, amivel nem értünk egyet”, és „különbféle álarckokat rakunk magunkra”. A helyzet megoldására *Kardos G. György* úgy látott lehetőséget, ha az ellenzéki kisebbség által „eldobott kesztyűt nem a hatalom veszi fel, hanem azok vállalják a nyílt párbeszédet, akik most megszeppenve hallgatnak”, „akiknek gondolatai ilyen vagy olyan mértékben, olykor, többnyire vagy akár mindig találkoznak a hatalom gondolataival”.

Am ez a megszeppent többség továbbra is oly mértékben nem vállalta a nyílt párbeszédet, hogy még *Konrad György* is – aki 1977 óta nem publikált a legális magyar könyvkiadásban – „a megfigyelő szemével” nézve arra mutatott rá, pusztá látszat, hogy itt „két párt van, az uralkodó Magyar Szocialista Munkáspárt és az Írószövetség”, s a közgyűlés eseményeiből azt szűrte le: ennek „»sportszerű« lebonyolítását, a vélemények összegyűjtésének, megszavaztatásának, a kérdések pontos feltevésének a módját sem látszott még megtanulni ez alatt az öt év alatt sem az elnökség, s talán a tagság sem”.

VÉRVÁD ÉS NEPPERDIKTATÚRA. Hát igen, sportszerűségről aligha lehetett szó egy olyan közgyűlésen, ahol a fenti stílusgyakorlatokon túl, bizonyos rég diszkvalifikált fogásokkal is pályára lehetett lépni. *Csurka István* például azzal zárta felszólalását – melyben főként azzal foglalkozott, miként vív harcot azért, „hogy jobban és teljesebben feleljek meg annak a fenségesen szép követelménynek, hogy az Isten is magyar íróvá teremtett” –, hogy felhívta a figyelmet arra: hajdani aktualitásokhoz kötött művek akár száz év múltán is „felelevenednek és új erőre kapnak, felragyognak”. Példaként *Kiss József*nek a tiszaezlári vérvád idején írt alkalmi versét idézte, s azt állította, „most, hogy újra vérvád van a Tisza táján, egyszerre kiteljesedik és a korabeli kisebbségi érvényességén túl az egész magyar nemzetre szóló kiterjedést nyer.”

S hogy ne kelljen töprengenünk azon, kik emelnek ma vérvádat az egész magyar nemzet ellen, *Sánta Ferenc* felszólalásának azon gondolatmenetéhez fordulhatunk, mely szerint „a politikában mindenképpen jelen van hosszú idő óta egy olyan erő”, amelyik kontraszelekciót hajt végre „az egész kulturális szerkezet vonatkozásában”. E kontraszelekció „olyan helyzetet teremtett a szellemi életben, hogy kegyencek, elvtelen emberek, lézengő ritterek, Biberachok – sem a magyarsághoz, sem a szocializmushoz köztük nincs – eluralták ezt az életet”. Ez az oka annak, hogy olyan javaslattevő magyar írókat, akiknek igazát később kormányprogram is bizonyította, „éppen ezért nacionalistának neveznek, fajgyűlölőnek neveznek”. A helyzet megváltoztatásának feltétele: „A kontraszelekciós állapotot fel kell ismerni, elemezni kell

és változtatni kell.” „Élveteg emberek, karrieristák, lézengők, Biberachok, nepperek, sajnos – tisztelet a kivételnek! – de olyan mértékben uralják szellemi életünket, amelyikből csak egy dolog születhetik, az, ami most: a feszültség a potenciális két legjobb szövetséges, a politika és az irodalom között.”

Én azt hiszem, ehhez nem kell kommentár.

AZ ELNÉMÍTOTT JÓZAN ÉSZ. Voltak azonban más típusú felszólalások is ezen a közgyűlésen. Higgadtak, mérlegelők, érvelve vitaközök, ahogyan *Csörsz István* az ifjúság és az ifjúsággal foglalkozó riportirodalom gondjait elemezte, *Funk Miklós* a Művészeti Alap irodalmi szakosztályának tevékenységéről számolt be, *Czigány György* az irodalom és a televízió viszonyát vázolta, *Gyurkó László* szóvá tette, hogy a szövetség előregedik, nem vesz fel soraiba elegendő fiatalot, továbbá javasolta, hogy írók is lehessenek tagjai a Magyar Tudományos Akadémiának, s tűzzék újból napirendre az írói honoráriumok – változatlanul megoldatlan – problémáit. Ahogyan *Hatvani Dániel* kifejtette, milyen viasz, ha „írók törnek kifejezett politikai szerepre, s kényszerű válaszként a politikusok hozzáfognak verset elemezni. E fals szerepcserének a levét maga az irodalom issza meg”, s főként „irodalmunk népi-nemzeti sorskérdéseket felvállaló grandiózus vonulata látja kárát”. S ahogyan – lehet, vitatható, de vitaképes – álláspontját *Czine Mihály* kifejtette, hogyan kellene íróknak és politikusoknak kigombolni „ama Deák Ferenc-i rosszul gombolt mellényt, s újra begombolni, hibátlanul, rendesen”.

Sőt, voltak olyanok, akik azt képzelték, irodalmi kérdésekről is lehet szólni az Írószövetség közgyűlésén. *Telegdi Polgár István* például – Bárány Tamás és *Hubay Miklós* más alkalomból elhangzott véleményével vitaközbe – azt fejtette ki, mennyire nem helyes, ha a hazai irodalmi értékekre rábúrjázó bel- és külföldi ponyva mellé helyezik a külföldi remekírók műfordításait is, mint veszélyes konkurenciát. „Úgy fest hát a dolog – zárta gondolatmenetét –, hogy a fordító szégyenkezhet, ha nagy példányszámban adják ki fordítását, mert hiszen, ugye, elnyomta a hazai irodalmat, és szégyenkezhet akkor is, igen, szégyenkezve és dühösen rághatja az öklét, ha a terjesztő nem mindig pontos felmérése és kalkulációja miatt nem láthatja nyomtatásban keserves munkája eredményét.”

Az effajta felszólalások azonban – szemben a csödvíziókat előadó „stílusgyakorlatok” után feldübörgő ovációkkal, ütemes tapsokkal – legjobb esetben is udvarias közönybe fulladtak. Legjobb esetben, mert voltak rosszabb esetek is. *Sik Csaba* irodalomtörténeti párhuzamokkal elemezte kritikai és irodalmi életünk mai problémáit, rámutatva, hogy a hatékony kritika, az esztétikai értékrend mai hiánya a közép-szerű íróknak egyenesen kívánatos, „mert a szűkebb környezetét alkotó baráti társasággal a viszonzás reményében elhithető, amit magáról viszonthallani szeretne, abban a reményben, hogy a baráti kör, illetve klikk ezt a tetszetősre dekorált képet továbbítja” az íróársadalomhoz, az intézményrendszerhez, a politikai fórumokhoz, az olvasókhoz. Úgy találta, „irodalmunk kettészakadása fenyeget”, de a törésvonal nem a népi—urbánus, modern—hagyományos, hanem „inkább jelentős tehetség és középszer, igazi irodalom és paraliteratúra között húzódik”, s „kevés sürgetőbb feladat akadna ma a valóban új és a csak felmelegített vagy éppen kóklerekedő közti különbségtevésnél”. E téma azonban a hangadók többségét olyannyira nem érdekelte, hogy közbekiabálással, büntetőtapsokkal némitották el a felszólalót; mondanivalóját nem engedték befejezni. (Szövege megjelent az *Élet és Irodalom* 1987. január 9-i számában.)

E többségre vonatkozóan megemlíteném, hogy a szövetség 613 tagja közül a közgyűlés megnyitáskor 387-en voltak jelen; e szám később 444-re emelkedett, majd a választmány megválasztásának időpontjáig 410-re csökkent. A tagoknak tehát kb. egyharmada nem óhajtott semmiféle formában részt venni a várható eseményekben.

MERRE TOVÁBB? A fentiek, azt hiszem, érthetővé teszik, mitől híresült el olyannyira ez a közgyűlés, és mi a magyarázata az utána történeteknek. Kiderült, hogy jelenlegi állapotában az Írószövetség nem hajlamos arra, hogy a magyar irodalom időszerű problémáival komolyan foglalkozzék, s nem tud fórumot biztosítani a kulturális – vagy akár politikai – problémákról folytatandó érdemi nézetcsereknél sem. Egy ilyen tény érthető megrázkódtatást okoz az érintettek körében, indulatokat, szenvedélyes vitákat kavart. Manapság, hónapokkal az események után azt is megállapíthatjuk azonban, hogy ebből azért különösebben nagy gondok nem származnak. Gond marad – ha nem is a „felülről vezérelt szennyhullám”, de – a szórakoztatás normális értékrendjeinek kialakítása, a kommercializálódás torz áramlatainak feltartóztatása; gond marad – ha nem is a nemzethalál réme, de – a népszaporulat mielőbbi, radikális emelésének feladata; nagyon sok minden gond marad, még az is, amiről az Írószövetség közgyűlése hallani sem akart, az esztétikailag megalapozott kritika hiánya, az irodalmi klikkek ügye stb.

A folyóiratok, a rádió, a tévé, a különböző kulturális intézmények és szervezetek sorában az Írószövetség a sok közül csak az egyik lett volna, ahol e gondok megoldásának módozatairól higgadt, szakszerű, célravezető nézetcsereket lehetett volna folytatni. Ha ez nem megy, hát nem megy; szellemi erőinket arra kell összpontosítanunk, hogy a tényleges gondokkal mielőbb szembe tudjuk állítani a helyzet reális jobbítását eredményező javaslatainkat. S amennyiben majd az Írószövetség – ahogyan ezt egyes tagjai nyilatkozataikban remélik – olyan állapotokat teremt a maga portáján, hogy hozzá tud járulni közös munkánkhoz, e készségét bizonyára nem fogadhatja más, mint kinyújtott kéz, a nemzet boldogulásáért összefogók baráti öröme.

SZERDAHELYI ISTVÁN

KRITIKA